

Ík'äjñi'bal, pimel, tye', ak'tyak

Bajche' loñkilal

Jahonlojoñ junchajpachbá matye'al
wá'achbá mítíkolelojoñ tyí lumal
amerikabá mítísu'beñtyel. Mítíkhuntyaloñ
tyí k'á'btye', tyí tpatytye' yík'oty an
muk'bá loñkolel tyí pamparam tyuñ, tyí
taq'paq' tyuñ yík'oty tyí pam lum.

Ch'a'an mítíakáñololojoñ jín mítíak'el
bañche' yílal mítílañmuk lok'el loñkyopmal
bañche' txí ch'áloñi'b rosabá mítí
tsu'beñtyel, che' yák'olololojoñ bañche'
tye'el chí, an loñkbík'tyá tsutsel tyí
loñkyopol muk'bá yák' loñksáktyañanlel,
bañche' tyopol pañch'; mítíkäl anäch
la'mák'a pañch', loñkmañchilach jín,
jínjach che' tyí lum mítíkolel ibañheli.

Che' mítíkñihjeloñ an muk'bá
ípal ibá o bichibá mítíkolel,
yañtyakbá yañtyakbá its'íbal,
an yáxmojañbá, chähækbbá,
chähmojañbá, sásäkbbá, yájyäxbá
yík'oty k'ánk'ánbá. Mítík'lon,
tik'otyajlel tye'el.

Jech'tyak

Jaychajpoñlojoñ

Tyí tjooytyálel pañmíl
añoñbíloñ wákbañk'
tchañple

Tyí Meñiku añoñbíloñ
wákluñunp' eñ
tiwaxäkluñunk' al tchañple

"Juntyíkíl mítímak' lí pañch',
lí yanbá mítíku'ux-an tñák"

Bajche' chumuloñlojoñ

Jínach bakibá
tchañplelojoñ, an
muk'bá loñjkuch cha'p'eñ
ja'bíl k'álal tyí luñunp'eñ tcha'k'al
ja'bíl, che' ts'a'ix níchiyóñlojoñ, wutiyóñlojoñ,
dlañiyóñlojoñ, muk'tix ksañtylelojoñ.

Junp'eñach mítík'lon kñich, ka'bál ibák'il
muk'bá ípuk mojlel tík' yík'oty bátye'el.
Mach tyí loñkpereñtel mítík'pasel, jíñche' mach
junlañjal mítí ts'uytýaloñ tyí k'á'btye' o ma'an
mítík'yañleloñ k'otyel bakí yax pam lum
cha'an mítík'meñleloñ tyí kolel.

Bajche' yom la'koñyanoñlojoñ

Mítík'nañyan
anäch la'k'ele mítí
tchoñnel loñkñich tyí mercado,

mítík'nañtel tyí ju'santyel tyí
noñtyle'el, pe maxtyo kchá'leloñ ních,
maxtyo kchá'leloñ albél, machmeku meñlix
k'p'otyleloñ bañche' jíñi. Yák'ol che' chonkolix tyí
la'j sej'k'el tye'el, tyí la'j pulel matye'el, ma'anix mítí
kajeñ kbeñ k'p'otyleloñ, la'jmelixme
muk'oñlojoñ bañche' jíñi. Ná'tyañla,
ma'anix tík'o'tya'lel tye'el bañche' iñ; pe
jatyetyla meñläch la'koñyanoñlojoñ: yom
la'wen káññoloñ, káññala ley muk'bá yál
loñk'atayáñtel, puktsíktyisañla chuk'ix la'káñña
tyí loñkyajlel wáleyt.

¿Dónde viven?

Vivimos en las ramas de los
árboles o en la superficie
de la tierra.

Bajche' mi kák'lojón jkotyayaj

Jín j'a'al
yík'oty tyíjíl
muk'bá tñäm kätyäi
tyí loñkyopal, ya' mítí
típ'otjelo'b x-ájlxk', xájyáx
much, xchax; ya' mítíjapá'b
ja' xmatye'el muty, yík'oty
bík'ty'í bátye'el. Ya'
kuxulo'b tyí loñktyoñlel
bañche' elí.

Añ muk'bá
loñjk'áññel
cha'an
ímállantyel alak'ál,
añ muk'bá loñjk'áññel
cha'an ch'áloñi'bál
tyí ototy yík'oty txí weñ
melbíñixbá cha'an choñol.
Jín tñuñte' muk'bá tík'áññel
tyí pañtye' tyí navídad wá' tyí
Meñikuñ, loñkpí'álach je'el; tí
wajalí mítí tík'áññel bañche' puy
cha'an ts'isóñel. Wále añ muk'bá
tík'áññel cha'an joch' písí, cha'an
tch'áññil sññyñroñ, tch'áññil
tñyajlel kawayu', ptxolá
yík'oty yañtyakbá.

